İNŞİKAK

﴿٨٤﴾ سُورَةُ الْاِنْشِقَاقِ

İnşikak, yâhud « انْشَقَّتْ » Sûresi bilâ hılâf mekkîdir.

Âyetleri - Bısri ve Şamîde yirmi üç, maadada yirmi beştir.

Kelimeleri - Yüz yedi.

Harfleri - Dört yüz kırk.

Fasılası - ت٠٥٠١٠ر٠ق٠م٠ن harfleridir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

﴿١﴾ اِذَا السَّمَآءُ انْشَقَّتْ ۙ ﴿٢﴾ وَاَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ۙ ﴿٣﴾
وَاِذَا الْاَرْضُ مُدَّتْ ۙ ﴿٤﴾ وَاَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ ۙ ﴿٥﴾
وَاَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ۙ ﴿٦﴾ يَآ اَيُّهَا الْاِنْسَانُ اِنَّكَ كَادِحٌ اِلٰى
رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَاقِيهِ ۚ ﴿٧﴾ فَاَمَّا مَنْ اُوتِىَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ ۙ ﴿٨﴾
فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ۙ ﴿٩﴾ وَيَنْقَلِبُ اِلٰى اَهْلِهِ
مَسْرُورًا ۙ ﴿١٠﴾ وَاَمَّا مَنْ اُوتِىَ كِتَابَهُ وَرَآءَ ظَهْرِهِ ۙ ﴿

Sh:»5670

﴿١١﴾ فَسَوْفَ يَدْعُو ثُبُورًا ۙ ﴿١٢﴾ وَيَصْلٰى سَعِيرًا ۙ ﴿١٣﴾ اِنَّهُ
كَانَ فِى اَهْلِهِ مَسْرُورًا ۙ ﴿١٤﴾ اِنَّهُ ظَنَّ اَنْ لَنْ يَحُورَ ۚ ﴿١٥﴾
بَلٰى ۚ اِنَّ رَبَّهُ كَانَ بِهِ بَصِيرًا ۙ ﴿١٦﴾ فَلَآ اُقْسِمُ بِالشَّفَقِ ۙ ﴿١٧﴾
وَالَّيْلِ وَمَا وَسَقَ ۙ ﴿١٨﴾ وَالْقَمَرِ اِذَا اتَّسَقَ ۙ ﴿١٩﴾ لَتَرْكَبُنَّ
طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ ۙ ﴿٢٠﴾ فَمَا لَهُمْ لَايُؤْمِنُونَ ۙ ﴿٢١﴾ وَاِذَا قُرِئَ
عَلَيْهِمُ الْقُرْاٰنُ لَايَسْجُدُونَ ۩ ﴿٢٢﴾ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا
يُكَذِّبُونَ ۙ ﴿٢٣﴾ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا يُوعُونَ ۙ ﴿٢٤﴾ فَبَشِّرْهُمْ
بِعَذَابٍ اَلِيمٍ ۙ ﴿٢٥﴾ اِلَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ

اَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ۝

Meali Şerifi

Semâ inşikak ettiği 1 Ve rabbını dinleyip haklandığı vakıt 2 Ve Arz meddedildiği ve içindekini atıp boşaldığı 3 Ve rabbını dinleyip haklandığı vakıt 4 Ey o insan! Sen cidden rabbına doğru çabalar da çabalar nihâyet ona mülâkî olursun 5 O vakıt kitabı sağ eline verilen 6 Kolay bir hisab ile muhasebe olunur 7 Ve mesrur olarak ehline gider 8 Ve amma kitabı "arkasında" verilen helâk! Diye çağırır 9 Ve Saıyre yaslanır 10 Çünkü o ehlinde mesrur idi 11 Çünkü hiç inkılâb görmiyecek sanmıştı 12 Hayır, çünkü rabbı onu gözetiyordu 13 İmdi kasem ederim o şefaka 14 Ve geceye ve derlendiğine 15 Ve derlendiği zaman o Aya 16 Ki sizler binip binip gececeksiniz elbette tabakadan tabakaya 17 O halde onlara ne var ki iyman eylemezler? 18 Ve karşılarında Kur'an okunduğu vakıt

secde etmezler? 19 Hattâ o küfr edenler tekzîb ederler 20 Halbu ki Allah içlerindekini biliyor 21 Onun için

onlara elîm bir azâb müjdele 22 Ancak iyman edip Salih ameller yapanlar başka onlara tükenmez bir ecir var 23

1. ﴿اِذَا السَّمَآءُ انْشَقَّتْ﴾ Sema inşikak ettiği: yarıldığı veya parçalandığı - Semanın inşikakı, bu âlemin tebeddülü için fevkından gelen emri ilâhînin nüzul ve tehahhuk etmek üzere Semada zuhurudur. Bunun başlangıcı, infitar, nihayeti tayy: «يَوْمَ نَطْوِى السَّمَآءَ كَطَىِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ» sonra da «كَمَا بَدَاْنَآ اَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ» mebdei gibi iadedir. Bu suretle inşikak bir taraftan Dünya Semasının yıkımı diğer taraftan uhra Semasının kuruluşudur. İnşikakın başlangıcı Sûrei Furkandaki «يَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَآءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلٰٓئِكَةُ تَنْزِيلًا» âyeti mantukunca Semanın gamâm ile yarılışı ve Melâikenin peyderpey indirilişi ve bu suretle emri ilâhînin gelmeğe başlayışı diye tefsîr olunmuşturki Sûrei Bakarede «هَلْ يَنْظُرُونَ اِلَّآ اَنْ يَاْتِيَهُمُ اللّٰهُ فِى ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَقُضِىَ الْاَمْرُ» âyeti mucebince kazai emir, bunun tamamı demektir. Gamâm, bulut veya ak bulut demek olan gamamenin cem'idirki Şıhabın beyanına göre inşikak sırasında hâdis olup içinde suhufı a'mal ile Melâike inecek olan bir dabab, ya'ni bir sis denilmiştir. Sema bidayeten bir duhan olarak yaratıldığı gibi

Semanın herhangi bir tarafında ecramın birinde biemrillah vakı' olacak bir infılaktan husule gelecek bir gamâm ile de Semada bir infıtar ve işkikak vukua gelmiş olur. Netekim Semanın infıtarı ile kevakibin intişarı beraber zikrolunmuştu. Kazıy haşiyesi Şihabda derki « يَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَآءُ بِالْغَمَامِ » ile tefsîr olunması İbni Abbastan me'sûrdur. Bu olmasaydı burada onu terk etmek evlâ olurdu. Çünkü infi'al babından inşikakın ihtiyar olunmasında kemali kudrete ve sanki şakka ihtiyac yokmuş gibi inkıyada delâlet eden bir ma'na vardır. Zeccac « وَانْشَقَّتِ السَّمَآءُ فَهِىَ يَوْمَئِذٍ وَاهِيَةٌ » medlûlünce Kıyamet hevliyle inşikak edecek

Sh:»5672

demiş, bunun gamâm ile olmasına münafî olmayacağı da söylenmiştir. Hazreti Alîden bir rivayette bu inşikakın Mecerreden olacağı da merviydir. Ba'zı âsarda «Mecer0re, Semanın kapısıdır» ehli Hey'et derlerki «Mecerre» histe temeyyüz etmiyen birçok yıldızlardır اهـ. Mecerrelerin seçilemiyen birçok yıldızlar mecmu'ası olduğunda eski ve yeni hey'etçilerin ittifakı var demektir. Yeni hey'etçilerin de kana'atleri budur. Ba'zı ifratçılar Mecerrelerin bir takım yıldızlar olduğunu yeni hey'etçiler yeni teleskoplarla keşf etmişlerdir zanniyle ileri geri birçok sözler söylüyorlarsa da bu yeni değildir. Şübhesizki bunların

teşekkülünde câlibi dikkat bir hususiyyet vardır. Mecerreler bizim görebildiğimiz Semanın en yüksek bu'dunda bir mevkii mahsusta olduğundan oradan başlıyacak inşikakın mafevkten gelen bir inşikak demek olacağı da anlaşılır. Böyle bir infitar ile başlıyacak olan inşikak Semanın nihayet tayy ve kazai emre kadar gittikçe inkişaf eden bir takım safahatı vardırki bunlar « ﴿يَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَآءُ بِالْغَمَامِ﴾ . ﴿فَاِذَا انْشَقَّتِ السَّمَآءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ﴾ . ﴿وَانْشَقَّتِ السَّمَآءُ فَهِيَ يَوْمَئِذٍ وَاهِيَةٌ﴾ . ﴿وَفُتِحَتِ السَّمَآءُ فَكَانَتْ اَبْوَابًا﴾ » âyetleriyle ifade olunmuştur. Burada bu inşikak safahatının mebdeinden müntehasına, ya'ni kazi emre kadar mecmuunun vaktına işaret olmak üzere « اِذَا » her cümlede tekrar olunmayıp Semaya aid « اِنْشَقَّتْ . وَ اَذِنَتْ وَ حُقَّتْ » fiillerinin mecmuu bir « اِذَا » arza aid olanlar da bir « اِذَا » tahtinde cem olunarak iki « اِذَا » ile zikredilmiştir. Ya'ni Sema yarıldığı 2. ﴿وَاَذِنَتْ لِرَبِّهَا﴾ ve rabbını dinlediği vakıt - burada « اذن » üzün kelimesinden kulak vermek dinlemek ma'nasından olarak inkıyad ve itaatte mecazdır. Netekim lisanımızda da kulak vermek, dinlemek, söz dinlemek emir dinlemek, inkıyad ve İtaat etmek ma'nasına kullanıldığı gibi şâirin:

صم اذا سمعوا خيرا ذكرت به وان ذكرت بشر عندهم

اذنوا

«Benim anıldığım bir hayr işittiklerinde sağırdırlar, yanlarında bir şerr ile anıldığımda da kulak verir dinlerler»

Sh:»5673

demek olan beytinde de « اَذِنُوا » o ma'nayadır. Ya'ni bidayeti hılkatte Sema dühan iken Allah ona ve Arza « ائْتِيَا طَوْعًا اَوْكَرْهًا » buyurduğu zaman « اَتَيْنَا طَآئِعِينَ » diye tav'an ona inkıyad edip bütün tabi'atleriyle vücûde geldikleri gibi, inşikak emri verildiği zaman da Sema hiç mukavemet etmeksizin hemen inşikak edip rabbının irâde ve kudretinin te'sirine inkıyad eylediği ve binaenaleyh inşikaka müterettib, ahkâm husule geldiği vakıt ﴿وَحُقَّتْ﴾ ki Sema ona «hakîk» lâyık kılınmıştır.» - Ya'ni Semanın hakikatine, tabi'atına yaraşan da odur. Çünkü ilk yaradılışında « اَتَيْنَا طَآئِعِينَ » demiş, Allahın emrine itaat, tabi'atı olmak üzere vucüde getirilmiştir. Diğer bir ma'na ile o Semaya hak, vâcib kılınmıştır « ائْتِيَا طَوْعًا اَوْكَرْهًا » buyurulmuş olduğu için tav'an inkıyad etmese kerhen inkıyada mecbur olurdu. Onun için dinleyip tav'an ve tab'an inşikak etmese

kerhen ve cebren şakk olunurdu. Biri liyaketten, biri vücubdan olan bu iki ma'naca « وَحُقَّتْ » de « واو » atıfa olmayıp cümlei mu'terıza olarak « اِذَا » nın medhulünden ayrı olmuş olur. Çünkü bu liyakat ve hak, Semaya yalnız inşikak zamanında değil, haddizatinde sabittir. Hak fi'li, şu şuna ehaktır, hakîktir, müstehıktır gibi liyakat ma'nasına kullanıldığı zaman « حُقَّ لَهُ بِهِ » gibi mechul sıgasiyle kullanılır. Lâkin her mechul okunanın o ma'nadan olması lâzım gelmez, vücub ve iycab ma'nasında « لام » veya « عَلَى » ile sılalanır. « حُقَّ لَهَا وَ حُقَّ عَلَيْهَا » gibi burada « لام » veya « عَلَى » bu iki ma'nadan şöyle tefsîr olunmuştur. «

اَىْ جُعِلَتِ السَّمَآءُ مَحْقُوقَةً اَىْ حَقِيقَةً جَدِيرَةً بِالْاِسْتِمَاعِ وَالْاِنْقِيَادِ وَلَا تَمْتَنِعُ

» ya'ni Sema dinleyip inkıyad etmeğe imtina' etmemeğe şayan kılınmıştır demek olup ma'na, kudreti rabbaniyyeye her mümkinin mütave'ati vâcib ve hakk olduğunu i'lândır. Yâhud: «

حَقَّ اللّٰهُ عَلَيْهَا بِالْاِنْقِيَادِ اَىْ اَوْجَبَ بِمَعْنَى حَكَمَ عَلَيْهَا بِوُجُوبِ الْاِنْقِيَادِ لَهُ

» ya'ni Allah, kendisine inkıyadı Sema üzerine vâcib kılmıştır. Binaenaleyh Semanın ona inkıyadı haktır, vacibdir. Yine bu ma'nalarda

olarak « حُقَّ لَهَا اَنْ تَنْشَقَّ لِشِدَّةِ الْهَوْلِ » hevlin şiddetinden dolayı ona inşikak vâcib olmuştur diye de tefsîr edilmiştir. Bu surette «vâv», âtıfe olup cümle « اِذَا » nın medhulünde dahil olur. Bunun ücü de inşikakın tehakkukunu te'yid etmiş ve ona terettüb edecek umura tearruz etmemiş oluyor. Biz ise bundan daha başka bir ma'na anlıyoruz, şöyleki: « وَاَذِنَتْ لِرَبِّهَا », yalnız inşikak emrini değil, onunla beraber Melâikenin nuzulü ve daha sair ahkâmı rabbaniyyenin icrası gibi inşikaka müterettib olan evâmiri ilâhiyyeye inkıyad ve itaat, ya'ni «

﴿هَلْ يَنْظُرُونَ اِلَّآ اَنْ يَاْتِيَهُمُ اللّٰهُ فِى ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلٰٓئِكَةُ﴾. ﴿وَالْمَلَكُ عَلٰٓى اَرْجَآئِهَا وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌ﴾

» mazmunlarına işaret « حُقَّتْ » de «elhâkka» dan havâkkı umurun vaki" olacağı Hâkkanın tehakkuku veya hakkın galebesi ve ihkakı ma'nalarından biriyle «

وَفُعِلَتْ بِهَا الْحَاقَّةُ. اَوْ جُعِلَتِ السَّمَآءُ مَحْقُوقَةً اَىْ مَغْلُوبَةً لِلْحَقِّ

» ya'ni Semaya hâkka vaki' olduğu veya Semâ haklandığı: emri hâkka mağlûb olup hak, ihkak edildiği vakıt demek olarak «

«﴿وَقُضِىَ الْاَمْرُ﴾. ﴿وَجَآءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا﴾

mazmunlarına işaret olmak daha müfid ve beliğ olacağı kana'atindeyiz - 3.

﴿وَاِذَا الْاَرْضُ مُدَّتْ﴾ ve arz medd olunduğu - dağları dereleri dekk ile tesviye edilip «

uzatılarak seası ziyadelendirilip genişletildiği 4. ﴿وَاَلْقَتْ مَا فِيهَا﴾ ve içinde ne varsa attığı - ölüleri kabirlerinden fırlattığı « وَاَخْرَجَتِ الْاَرْضُ اَثْقَالَهَا » mısdakınca içindeki

agırlıklarını, künuzünü ve meadinini döktüğü, Saıyd ibni cübeyr gibi bir takımları künuzün ihracı Deccalin

hurucu sırasında olduğuna binaen burada yalnız mevtâya kasr etmişler ise de Katâdeden merviy olan

evvelkidir. ﴿وَتَخَلَّتْ﴾ Ve temamen boşaldığı - Âlûsînin nakl ettiği üzere Ebülkasimi Cîlî Dîbacda

İbni Ömer radıyallahü anhten tahric etmiştirki Peygamber sallâllahü aleyhi vessellem şöyle

Sh:»5675

buyurmuştur. «

اَنَا اَوَّلُ مَنْ تَنْشَقُّ عَنْهُ الْاَرْضُ فَاَجْلِسُ جَالِسًا فِى قَبْرِى وَ اِنَّ الْاَرْضَ تُحَرِّكُ بِى فَقُلْتُ لَهَا مَا لَكِ فَقَالَتْ اِنَّ رَبِّى اَمَرَنِى اَنْ اُلْقِىَ مَا فِى جَوْفِى وَ اَنْ اَتَخَلَّى فَاَكُونَ كَمَا كُنْتُ اِذْ لَا شَىْءَ فِىَّ وَ ذٰلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى وَاَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ = ben, Arz

kendisinden inşikak edeceklerin evveliyim, hemen kabrimde cülûs ederek otururum ve Arz benimle

hareket etmeğe başlar, ne oluyorsun derim: rabbım bana içimdekini atıp boşalmamı, boşalıp da vaktiyle bende hiç bir şey yokken olduğum gibi olmamı emretti, Der, işte bu Allah tealânın « وَاَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ » kavlidir. Öyle boşaldığı 5. ﴿وَاَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ﴾ ve rabbını dinleyip haklandığı vakıt - bunda da söz evvelki gibidir. « اِذَا » nın tekrarı Semâya âid olanlarla Arza âid olanların bir nevi hususıyyetle istiklâline, ya'ni inşıkak-u hâkkanın iki safhasına işaret içindir. Bu « اِذَا » lar bir taraftan yukarıki Sûrenin Âhirine bir taraftan da bundan sonrasına merbut gibi mulâhaza olunabilmek üzere, cevabı bir bakışa mahzuf bir bakışa da mezkûr denilebilecek bir üslûbdadır. Onun için ba'zıları bu « اِذَا » ların şart ma'nâsından mücerred zarfiyye olup cevaba muhtac olmadığını söylemişlerdir ki bu surette balâda zikr olunan tesvîb ve ceza ne vakıt? Suâli mukadderine karşı « اِذَا السَّمَآءُ الخ » diye cevab olabilir. Ba'zıları şartıyye olup cevabı tehvil için hazf edilmiş olduğunu söylemişlerdir ki o vakıt neler neler olacak şimdi beyana sığmaz demek olur. Ba'zıları Tekvîr ve İnfıtar Sûreleri karînesiyle o vakıt herkes ne yaptığını anlar demektir demişler. Ba'zıları da « أَذِنَتْ وَ حُقَّتْ » fıillerinin ma'nâsında cevab münderictir demişler. Fakat en doğrusu cevab şu iki âyetten birinin mazmunundadır. 6. ﴿يَآ اَيُّهَا الْاِنْسَانُ اِنَّكَ﴾ ey insan, haberin olsun ki sen ﴿كَادِحٌ اِلٰى رَبِّكَ كَدْحًا﴾ rabbına doğru çabalar da çabalarsın -

KEDH, tırmalamak ve kendisine te'sir edecek vechile

Sh:»5676

hayır veya şerr bir işe emek vererek cidd ü cehd ile çalışıp çabalamak ma'nalarına gelir ki burada bununla tefsîr edilmiştir: ya'ni bütün hayatında ölüm ve mâba'dinde rabbının acı veya tatlı ireceğin emrine doğru didinir çabalarsın ﴿فَمُلَاقِيهِ﴾ nihayet ona mulâkî olursun - işte Ahfeş, müberred gibi ba'zıları « اِذَا » ların cevabı « فَاَنْتَ مُلَاقِيهِ » ma'nasına bu « فَمُلَاقِيهِ » dir demişler. Ba'zıları da bu âyetin cevab Makamında olduğunu söylemişlerdir. Diğer ba'zıları da bunu şart ile ceza arasında cümlei mu'teriza add edip « اذا » ların asıl cevabı şu olduğunu söylemişlerdir ki en yakışanı da budur. 7. ﴿فَاَمَّا مَنْ اُوتِىَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِۦ﴾ o vakıt kitabına yemînı ile irdirilen - defteri a'mâli veya ı'lâmı sağ eliyle veya sağ eline verilen (Sûrei Hâkkaya bak) 8. ﴿فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا﴾ hemen bir hisabı yesîr ile muhasebe olunur geçer -

HİSABI YESÎR, hiç münakaşa edilmeyen kolay bir hisab ki Resulullah bunu arz ve sâde kitaba bakılıp geçiştirilmek ile tefsîr etmiştir. Buharî Ebu Müslim, Tirmizî ve Ebu Dâvud Hazreti Aişeden rivayet etmişlerdir: Hazreti Peygamber sallâllahü aleyhi vesellem « لَيْسَ أَحَدٌ يُحَاسَبُ اِلَّا هَلَكَ = hisaba çekilen bir kimse başka değil, behemehal helâk olur» buyurdu. Ya Resulâllah, Allah tealâ beni sana feda kılsın « فَاَمَّا مَنْ اُوتِىَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهٖ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا» buyurmuyor mu? Dedim, buyurdu ki « ذٰلِكَ الْعَرْضُ يُعْرَضُونَ وَ مَنْ نُوقِشَ الْحِسَابُ هَلَكَ = o arzdır arz olunurlar ve her kim hisabda münakaşa olunursa helâk olunursa helâk olur. Bir de İmam Ahmed ve Abd ibni Humeyd ve İbni Merduye ve Hâkim, sahih diye yine Hazreti Aişeden rivayet etmişlerdir ki: Resulullahı dinledim namazının ba'zısında « اَللّٰهُمَّ حَاسِبْنِى حِسَابًا يَسِيرًا = Allahım beni hisabı yesîr ile muhasebe et» diyordu, namazdan çıkınca ya Resulâllah dedim, hisabı yesîr nedir? Buyurdu ki « اَنْ يُنْظَرَ فِى كِتَابِهِ فَيُتَجَاوَزَ عَنْهُ » kitabına bakılıp da geçiştirilivermesi, ya'ni günahlarının

afv olunuvermesidir.» 9. ﴿وَيَنْقَلِبُ اِلٰى اَهْلِه مَسْرُورًا﴾ geçer ve mesrur olarak ehline döner-sevinerek « هَآؤُمُ اقْرَءُوا كِتَابِيَهْ » der. Ehli, mü'minlerden olan yâranı ve müteallikatı ve Allah tealânın Cennette bilhassa anın için hazırladığı hur-u gılmândır. 10. ﴿وَاَمَّا مَنْ اُوتِىَ كِتَابَهُ وَرَآءَ ظَهْرِهٖ﴾ ve amma kitabı zahrının verâsında, ya'ni sırtı arkasında verilen - El'hâkka Sûresinde « بِيَمِينِه » mukabilinde « بِشِمَالِه » burada « وَرَآءَ ظَهْرِهٖ » denilmesi ikisinden de murad bir olduğuna delâlet eder. İkisinde de terslik, şeâmet, zorluk, hakaret ve tehlüke ma'nası vardır. Onun için « ﴿وَرَآءَ ظَهْرِهٖ﴾ ، ﴿بِشِمَالِه﴾ » diye tefsîr edilmiş, arkalarından sollarına verilir denilmiştir. Ba'zıları da sağ eli boynuna, sol eli arkasına bağlanıp kitabı arkasının gerisinden verilir demişlerdir. Soldan verilmesi şeâmet ve ma'kûsiyyetine, arkasından verilmesi de « وَلَيَحْمِلُنَّ اَثْقَالَهُمْ وَاَثْقَالًا مَعَ اَثْقَالِهِمْ » medlûlü üzere o kitabın hukmünce ve balleri sırtlarına yükletilmek ma'nasiyle cezalarının ağırlığına yâhud şimal, amellerinin solaklığıyle kesiblerinin tersliğine, verâe zahrihi de « فَنَبَذُوهُ وَرَآءَ ظُهُورِهِمْ » medlûlünce Dünyada kitabullahı arkalarına atıp zıddına gittikleri veya kendi işlerini kendileri görmeyip arkalarından bekledikleri cihetle Âhırette hukümleri tebliğ olunurken yüzlerine bakılmıyarak ümid ve intizarlarının hilâfına ve hatır-u hayallerine gelmez ve surette aleyhlerinde olarak arkalarından teblığ

olunacağına da işaret olurki bu son ma'na gelecek olan « اِنَّهُ ظَنَّ » ta'lîlinden de anlaşılır. Böyle kitabı arkasından verilen 11. ﴿فَسَوْفَ يَدْعُو ثُبُورًا﴾ artık helâk diye bağırır. -

SÜBUR, helâk demektir. Ya'ni vâsüburâ: ey helâk! Nerdesin gel yetiş imdadıma helâk olayım da bu derdden kutrulayım diye feryad eder. 12. ﴿وَيَصْلٰى سَعِيرًا﴾ ve Seıyre

Sh:»5678

yaslanır - Cehenneme girer. 13. ﴿اِنَّهُ كَانَ فِى اَهْلِهِ مَسْرُورًا﴾ Çünkü o ehlinde mesrur idi - Dünyada, evinde, âilesi, kavmı içinde ferahlı, refahlı, keyfi yerinde zevk-u safasında idi, Âhıret ve akıbeti düşünmez, gam ve keder içinde ıztirab çekenlere acımaz, Dünyanın tehavvülâtını hısaba almaz idi 14. ﴿اِنَّهُ ظَنَّ﴾ çünkü o zann etmiştiki ﴿اَنْ لَنْ يَحُورَ﴾ asla dönmiyecek, inkılâb görmiyecek - sürûru, kedere çevrilmiyecek, ölmiyecek, hiç bir azâb ve mes'uliyyet çekmeyecek sanmıştı.

HAVR, bir kemâlden sonra noksan ve zevale rücu' ve inkılâbdır. Netekim bir hadîsi şerifte « نَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الْحَوْرِ بَعْدَ الْكَوْرِ » kevrden sonra havrden Allaha sığınırız»

buyurulmuşturki sarık sarıldıktan sonra tersine çözülüp bozulması gibi arttıktan sonra noksana, kemâlden

sonra zevâle salâhtan sonra fesâda, tarakkîden sonra tedenniye rucu' ve inkılâb demektir. Burada « اِنَّكَ كَادِحٌ اِلٰى رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَاقِيهِ » buyurulduğu üzere mevt ve ba's ile

Allaha rucu'dur. 15. ﴿بَلٰى﴾ Hayır - Onun zannı gibi değil, keyfine kalmıyacak inkılâb görecek,

rabbına rücu' edecektir. ﴿اِنَّ رَبَّهُ كَانَ بِهِ بَصِيرًا﴾ Çünkü rabbı ona basîr bulunuyor. -

Bütün yaptıklarını görüp gözetip duruyor. Binaenaleyh onu kaçırmaz, behemehal çevirecek, hisabını görüp

cezasını verecektir. 16. ﴿فَلَآ اُقْسِمُ﴾ ilh « فاء » geçen beyanat üzerine neticeyi tefri' ve

takrirdir. ﴿بِالشَّفَقِ﴾ -

Şefak, akşam güneş battıktan sonra ufukta görünen kırmızılığın ismidir. Ki aslı tül gibi rikkat ve incelik

ma'nasındandır. « شَىْءٌ شَفَقٌ » denilirki inceliğinden dolayı

Sh:»5679

tuttunamayan şey demektir. Kalbin inceliği ma'nasına şefekat ve korku ma'nasına, işfak da hep rikkat

ma'nasındandır. Lisanımızda şefak, fecr, ya'ni sabahın tanı ma'nasına da şayi' olmuş ise de bu âmıyâne bir

ta'birdir. Arabcada ve ıstılâhı şeri'de ve hey'etçiler ıstılâhında şefak, fecre mukabil olarak gurubdan sonraki kırmızılıktırki akşam namazı vaktidir. İmamı a'zam Ebu hanîfe Hazretleri kırmızılıktan sonraki beyazlık olduğuna kail olmuşturki Ebu Hüreyre ve Ömer ibni Abdillaziz hazeratının da kavlidir. İmamı a'zamın cümhur kavline rucu'u da merviydir. Tafsîli Hidaye etrafındadır. O beyazlığın zevâliyle bilittifak yatsı namazı girmiş olur. Burada murad Dünya hayat ile mesrur olanlara karşı hergün bir akşama müncer olarak tehavvül etmekte bulunan âlemin inkılâbatındaki menazırın ıhtilâfını duyurmak olduğu için evvelâ akşamın kırmızı şefakına, sâniyen 17. ﴿وَالَّيْلِ﴾ geceye ﴿وَمَا وَسَقَ﴾ ve mâvesakına -

VESAK, zamm ve cem'i', ya'ni derleyip toplamak, birikdirip yüklenmek ma'nasınadır. Netekim altmış sa'a bir deve yükü toplamak i'tibariyle vesak denilir. Gecenin mâvesakı da derleyip toplandığı muhteveyâtı demek olur. Vesaktan ifti'al olan «ittisak» da aslı «ivtisak» olup derli toplu düzgün ve muntazam olmak ma'nasınadır. Sâlisen 18. ﴿وَالْقَمَرِ اِذَا اتَّسَقَ﴾ ittisakı zamanında Kamere - ya'ni derlenip toplanarak muntazam bedr olduğu zaman Aya kasem edilip de buyuruluyorki 19.

﴿لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ﴾ elbette ve elbette siz tabaktan tabaka bineceksiniz - şefakın, leylin ve muhteveyâtının, Kamerin tehavvülâtı gibi halden hâle veya tabakadan tabakaya, veya karından karna intibak, eden birbirinden üstün tehavvülat ve inkılâbata binecek, beyan olunduğu üzere sonunda

rabbınıza gideceksiniz.

Sh:»5680

Tabak kelimesi, esasen mutabekat ve mutabık mefhumiyle bir çok ma'nâlara gelir. Kamus sahibinin Besâirde beyanı vechile bu madde mütezayıf isimlerden olup aslında bir şey'i diğer bir şey'in mıkdarınca fevkında kılmak ma'nasınadır. Sonra o fevkında olan şeyde ve bu münasebetle bir şey'e uygun olan şeyde, sonra derece ve menzilede ve ahval ve etvarda isti'mal olunmuştur. Bu suretle bir şey'in kapağına veya örtüsüne ve bir çiftin teki gibi mutabık ve uygununa ve tabak ve sini dediğimiz kablara ve tabakanın cam'i veya ismi cinsi olarak tabakat ve meratib ma'nâsına ve bâhusus bir terakkî mülâhazasiyle bir hâle mutabık olan diğer hale ve karın ve asır ma'nâsına ve yirmi seneye ve bel kemiklerinin arasında ki yufkaca intıbak kemiklerine ve Cebeli zühreye ıtlak olunur. Ve yer yüzüne de tabakul'arz denilir. Burada en ziyade yekdiğerine mutabık halden hâle geçeceksiniz diye tefsîr edilmiştirki en şumüllü ma'nası budur. Bir takımları mutabekatı şiddeti hevilde mutabekat ile takyid eylemişler ise de bu zâhir değildir. Bir çokları tabakânın cem'i olarak tabakattan tabakata, ba'zıları karından karna, asırdan asra demişler, ba'zıları da yirmi seneden yirmi seneye tahavvülâta işaret olduğunu söylemişlerdir.

Naîm ibni hammadin ve Ebu Nuaymin tâhric ettiklerine göre Mekhul demiştirki her yirmi senede evvel bulunmadığınız bir halde bulunursunuz. İbni münzirin ve İbni ebî hâtimin rivayetinde de her yirmi senede evvel üzerinde bulunmadığınız bir emr ihdas edersiniz. Ba'zıları da bir zamandaki cema'ati beşer manasına karndan karna « قَرْنًا بَعْدَ قَرْنٍ » ümmetten ümmete demişlerdir. Netekim Resulullahı amucası Hazreti Abbas ibni Abdilmuttalib medh ederken şöyle demiştir.

وَاَنْتَ لَمَّا وُلِدْتَ اَشْرَقَتِ الْاَرْضُ وَضَاءَتْ بِنُورِكَ الْاُفُقُ
تَنْقُلُ مِنْ صَالِبٍ اِلَى رَحِمٍ. اِذَا مَضَى عَالَمٌ بَدَا طَبَقٌ.

Sen doğduğun vakıt Arz aydınlandı ve nurunla ufuk

Sh:»5681

parladı, bir sulbden bir rahime geçiyordun, bir âlem geçince bir tabak peyda oldu. Ya'ni yeni bir karn, geçenlerin hepsinden üstün birbirine uygun müterakkî bir cem'iyyet zuhur etti demektir. Bunların hepsin

insanların gerek ferd ve gerek cem'iyyet i'tibariyle hayatta bir kararı olmayıp ölüm ve Âhırete doğru Allaha rucu' edinceye kadar tehavvülden tehavvüle geçmeğe mahkûm olduklarını ifade ediyor. Bu suretle Dünyada hayatı beşer tavırdan tavra terakkî ve tedenniye giden mütemadî bir inkılâb demek olduğu ve bunun için beyan olunduğu üzere nihayet Allaha varıp hisab vermek lâbüd bulunduğu anlatılmış oluyor.

Rükûb, tehavvül ve telâkîden mecaz veya hakikati üzere olup hâl mecazen merkûbdur. Hâlin hâle mutabekati ikinci hâlin evvelkine bir hadde telâkîsi veya galebesidir. Yoksa bütün zat ve evsafta ittihad veya mümaselet değildir. Zira mutabekat zat ve mahiyyette değil, biri hayat biri memat gibi muhtelif ahvalin yekdiğerine bir hadde mutabekati olabilir. Bununla beraber ikisi de elem, ikisi de lezzet olmak gibi ayni cinsten iki hâlin zaman ve mekân veya derece farkıyle intıbakı da olabilir. Bu suretle rükûb ve tabakta bir yolculuk, ya yukarı veya aşağı giden bir inkılâb tasvir ve tehyici vardır Hâlin birisi Dünya birisi âhirettir. Dünya bir inkılâb âlemi bir geçid, Âhıret bir darül'karardır. Bu karar da ya sürûrda veya Seıyrdedir. Hıtab, umuma olduğuna göre bu ıhbarda inkılâbın terakkî veya tedennî olabilmesi i'tibariyle bir cihetten va'd, bir cihetten veîd vardır. Hıtab, Resulullaha ve mü'minîne olduğuna göre de bunda hem kat'î bir va'd hem de İslâmın emri ilâhîye intibak ile Allaha rücu' için daima Âhırete doğru tealî ruhunu telkîn eden ve zaferden zafere götürecek olan yüksek bir terakkî umdesi vardır ki Allahdan başka hiç bir gayede tevekkufu

tecviz ettirmez ve dîn ruhunun camid ve kör körüne bir görenekle mazîye veya hâle saplanıp kalmaktan ıbaret bir atalet hissi değil, nizamsız, intibaksız, gayesiz giden ve hiç bir yekûn ifade etmiyerek her adımında ibtidaî kalan perişan bir teceddüd ve inkılâb hevesi de değil, mebde'den meada, kademe kademe bir intibak nizamı içinde Allah için daima ileri gitmek ve likaullaha irmek istiyen bir terakkî aşk ve iymanı ile hareket olduğunu anlatır. Onun için bir hadîsi şerifte « مَنِ اسْتَوٰى يَوْمَاهُ فَهُوَ مَغْبُونٌ = iki günü müsavî olan aldanmıştır.» Diye vârid olmuştur. Bunda insanı bütün inkılâbâtın fevkına çıkaracak bir terakkî düsturu, bir i'tilâ vad-ü tebşiri bulunduğuna bilhassa Kamerin ittisakına kasem edilmesiyle de işaret edilmiş demektir. Bundan dolayı « بـا » nın fethiyle müfred olarak « لَتَرْكَبُنَّ » kıraatine göre hıtab evvel emirde Peygambere aid olarak Resulullahın leylei israda olduğu vechile Semâdan Semâya, dereceden dereceye, rütbeden rütbeye kurbi ilâhîye mı'racı vuku' bulacağını va'd-ü tebşir olduğu dahi İbni Abbas ve İbni Mes'uddan rivayet edilmiştir. « وَالَّيْلِ وَمَا وَسَقَ » kaseminin de buna bir münasebeti mahsusası vardır. Buharîde Mücahidden

İbni Abbas, « لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ » hâlen ba'de hâlin» dedi. «Haza nebiyyüküm sallâllahü aleyhi vesellem» dedi diye rivayet de bunu gösterir. Şu halde « بـا » nın zammiyle cem'i' olarak « لَتَرْكَبُنَّ » kıraati de Peygamberle beraber ona ittiba' eden müslimîne hıtab olarak onların da Peygambere ittibaı nisbetinde halden hâle tabakadan tabakaya kurbi hakka yükselecekleri haber verilmiş ve hılâfına gidenlerin o inkılâbat içinde mağlûb ve makhûr olacakları anlatılmış olur. Hasılı bu âyette halden hâle veya tabakadan tabakaya terakkî her yüz senede veya her yirmi senede br tehavvül ve teceddüd ile mutabakat mefhumlarına alâkadar tabak ve rükûb mazmunlarında hayatın seyri terakkî veya tedennîsinde kanun olan mühim hakîkatler vardır. Hayat, muhîte

Sh:»5683

mutabakat diye mülâhaza edildiğine göre de en yüksek hayat, en yüksek muhîte mutabakat demek olur.

En yüksek muhît ise « ﴿بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطٌ﴾ . ﴿عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ﴾ . ﴿هُوَ الْاَوَّلُ وَالْاٰخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ . ﴿وَهُوَ مَعَكُمْ اَيْنَ مَاكُنْتُمْ﴾ » olan Allah tealâdır. Binaenaleyh en yüksek hayat her hal-ü kârda Allah tealânın

emrine intıbak ederek onun likasına yükselmekle olur. O yükseliştir ki « وَاِنَّ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ لَوْكَانُوا يَعْلَمُونَ » buyurulan hayati âhire saadetinin aksasıdır. Netekim evvelki Sûrede mukarrebînin o Tesnîm men'baından içecekleri beyan olunmuştu. Ona yükselmek için de ondan beride hiç bir gaye ve maksadda durup kalmamak, her tehavvül ve inkılâb hatvesinde ancak onun emrini nazari i'tibare alarak yürümek ve lüzumunda onun yoluna can vermekten çekinmemek iycab eder. Çünkü her ne yapılsa bir inkılâb âlemi olan Dünyanın hiç bir şey'inde bekaya ihtimal yoktur. Onun Semâsı da Arzı da haklanacak, bâkı ancak zül'celâl vel'ikram olan rabbın vechi kalacaktır. Allaha tav'an gitmek istemiyen nasıl olsa kerhen gidecek ve o Kıyametin şiddet ve hevli içinde onun ikramından mahrum, celâline mahkûm olacaktır. 20. ﴿فَمَا لَهُمْ لَايُؤْمِنُونَ﴾ O halde o insanlara ne var ki iyman etmezler? - Hakîkat böyle iken, ya'ni beyan olunduğu üzere bu Dünyada inkılâb muhakkak, tabaktan tabaka tehavvülât ile Âhırete gitmek ve huzurı hakta hisab vermek zarurî olduğu ve iyman edenlere o güzel akıbet mev'ud bulunduğu halde nelerine güvenirler de Allaha ve Resulüne ve Âhırete iyman etmezler! İyman edip de o güzel akıbete irmek için güzel amellere çalışmazlar? İyman etmemekle ne kazanırlar? Allaha gitmekten kaçınmakla bulundukları halde kalacaklarını ve inkılâb görmiyeceklerini mi zann ederler? 21. «SECDE AYETİDİR» ﴿وَاِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْاٰنُ لَايَسْجُدُونَ﴾ ﴿سجده﴾ Ki karşılarında Kur'an

okunduğu vakıt secde etmezler - boyun eğmezler, hakîkati

Sh:»5684

teslim etmezler, emr-ü nehyine itaat ve inkıyad eylemezler, secde etmeleri lâzım gelirken secde etmezler. Aleyhissalâtü vesselam bir gün « وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ » okumuş da secde etmiş, beraberinde bulunan mü'minler de secde etmişlerdi, Kureyş de başları ucunde el çırpmış ve ıslık, çalmışlardı, bu âyet nâzil oldu diye rivayet edilmiştir. İmamı a'zam Ebu Hanîfe Hazretleri bununla burada secdei tilâvetin vücubuna istidlâl eylemiştir. Şafiî de sünnet demiştir. İbni Abbas radıyallahü anhümadan mufassalda secde yoktur diye rivayet edilmiş ise de Ebu Hüreyre radıyallahü anh burada secde etmiş ve Peygamber sallâllahü aleyhi vesellem Hazretlerinin bunda secde ettiğini gördükten sonra secde ettim vallahi demiştir, Enes radıyallahü anh de demiştirki: Ebu Bekrin, Ömerin, Osmanın, Alînin radıyallahü anhüm arkalarında namaz kıldım, hepsi de secde ettiler اهـ. Ya'ni namazda bu Sûreyi okudular, burada bilhassa secdei tilâvet yaptılar. Maamafih Sûrenin âhirine kadar okunup da rükû'a gidilecek olursa namazın rükû' ve sücudiyle secdei tilâvet sakıt olur. Vâcib değildir diye Hasenden varid olan rivayetin mahmili de bu olmak gerektir.

22. ﴿بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُكَذِّبُونَ﴾ hattâ küfredenler tekzîb bile ediyorlar - Kur'ana ve Âhırete yalan diyorlar - 23. ﴿وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا يُوعُونَ﴾ Halbuki Âllah içlerinde ne saklıyorlar biliyor. -

YU'UN, kab ma'nasına vi'adan if'aldir. Mazîsi « وَجَمَعَ فَاَوْعٰى » gibi ev'âdırki kaba doldurup saklamak ma'nasındandır. Ya'ni tekzîb ederlerken gönüllerinde ne gibi muzmer fikirler, bozuk akîdeler, fena maksadlar besliyorlar, tasdîk etmeleri iycab ederken neden dolayı tekzîbe gidiyorlar, tekzîb ile neler kazanmak, kablarına neler doldurmak, mü'minlere neler yapmak, defterlerine neler yazdırmak

istiyorlar, hepsini Allah tamamiyle biliyor. 24. ﴿فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَلِيمٍ﴾ Onun için kâfirler elîm bir azâb ile müjdele - de onunla sevinsinler! 25.

﴿اِلَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ Ancak iyman edip salih ameller

yapanlar müstesna - alel'umum mü'minlerin kâfirlerden istisnası istisnai münkati' olursa da kâfirler içinde iyman edenlere nazaran muttasıldır. ﴿لَهُمْ﴾ onlar için - ya'ni iyman edip de salih ameller yapanlar için ﴿اَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ﴾ menn olunmaz, ya'ni kendi kesibleri olmak i'tibariyle minnetsiz, yâhud kesilmez ebedî bir ecir vardır.